
ДЕМОГРАФІЯ, ЕКОНОМІКА ПРАЦІ, СОЦІАЛЬНА ЕКОНОМІКА І ПОЛІТИКА

УДК 330.342.146:[657.412.7(477):368.914]

DOI: <https://doi.org/10.32851/2708-0366/2021.9.9>

Підлипна Р.П.

доктор економічних наук, професор кафедри фінансів,
Ужгородський торговельно-економічний інститут
Київського національного торговельно-економічного університету
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6886-5834>

Смочко В.Ю.

кандидат економічних наук, доцент кафедри фінансів,
Ужгородський торговельно-економічний інститут
Київського національного торговельно-економічного університету
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0319-9783>

Pidlypna Radmila, Smochko Valeriia
Uzhgorod Trade and Economic Institute of
Kyiv National University of Trade and Economics

ТЕНДЕНЦІЇ ФОРМУВАННЯ БЮДЖЕТУ ПЕНСІЙНОГО ФОНДУ УКРАЇНИ ТА ФАКТОРИ ВПЛИВУ

TRENDS IN THE FORMATION OF THE BUDGET OF THE PENSION FUND OF UKRAINE AND FACTORS OF INFLUENCE

У статті розглянуто особливості сучасного етапу розвитку пенсійної системи та її функціонування. На основі статистичних даних визначено основні тенденції у формуванні доходів та видатків бюджету Пенсійного фонду, проведено динамічний аналіз основних соціальних і демографічних показників, виявлено позитивні та негативні тенденції соціально-економічного розвитку та ймовірні фактори, що їх спричинили. Обґрунтовано необхідність модернізації солідарної пенсійної системи саме в напрямі солідаризації відповідальності роботодавців і працівників шляхом перерозподілу між ними внесків у пенсійне страхування. З'ясовано, що несвоєчасне впровадження накопичувальної системи загальнообов'язкового пенсійного страхування та нерозвиненість системи добровільного (недержавного) пенсійного страхування є небезпечними ознаками концептуальних прорахунків в урядовій програмі реформування системи пенсійного забезпечення та можуть стати джерелами майбутніх кризових явищ як у соціальній, так і в економічній сферах.

Ключові слова: пенсійне страхування, солідарна система, обов'язкова та добровільна накопичувальні системи, застрахована особа, пенсійні внески.

В статье рассмотрены особенности современного этапа развития пенсионной системы и ее функционирования. На основе статистических данных определены основные тенденции в формировании доходов и расходов бюджета Пенсионного фонда, проведен динамический анализ основных социальных и демографических показателей, выявлены позитивные и негативные тенденции социально-экономического развития и возможные факторы, которые их вызвали. Обоснована необходимость модернизации солидарной пенсионной системы именно в направлении солидаризации ответственности работодателей и работников путем перераспределения между ними взносов в пенсионное страхование.

Выяснено, что несвоевременное внедрение накопительной системы общеобязательного пенсионного страхования и неразвитость системы добровольного (негосударственного) пенсионного страхования являются опасными признаками концептуальных просчетов в правительственной программе реформирования системы пенсионного обеспечения и могут стать источниками будущих кризисных явлений как в социальной, так и в экономической сферах.

Ключевые слова: пенсионное страхование, солидарная система, обязательная и добровольная накопительные системы, застрахованное лицо, пенсионные взносы.

In the development of the pension system of Ukraine, there are a significant number of problems in the formation of income of the Pension Fund and budget balancing, which have become especially aggravated as a result of the difficult socio-economic situation, deterioration of demographic indicators and protracted economic stagnation, complicated by the COVID-19 pandemic. The article examines the features of the current stage of development of the pension system and its functioning. The activity of the Pension Fund of Ukraine as a basic institution in the field of pension provision was analyzed, the main trends in the formation of income and expenditure of the Fund's budget in recent years was determined. On the basis of statistical data, a comparative and dynamic analysis of the main social and demographic indicators was made, positive and negative trends in socio-economic development and the possible factors that caused them were revealed. During research, the need to modernize the solidarity pension system was substantiated precisely in the direction of joint and several liabilities of employers and employees, by redistributing mandatory contributions to pension insurance between them. Implementation of the accumulative system of mandatory pension insurance is at least fifteen years late, and the experience of the freewill (non-state) pension insurance system, starting in 2004, turned out to be unexpectedly modest due to the lack of an investment culture in the country. This is a dangerous sign of conceptual miscalculations in the government's program for reforming the pension system and may become a source of future crisis phenomena in both the social and economic spheres. The social, demographic and mental specifics of the country increase the disproportions in socio-economic development, and the absence of long-term targeted programs for state and interregional development only reduce the chances of Ukraine to build a modern innovative economy. In Ukraine, a chronically low level of citizens' confidence in state institutions, including the pension system, as a result of which the level of persons covered by insurance of working age does not exceed 61%, while an indicator of 85% is required for a deficit-free balance of the Pension Fund. The need for a complex generalization of the world experience in the development of pension systems in the post-crisis period and its rational implementation in the domestic socio-economic realities were emphasized.

Key words: pension insurance, solidarity system, mandatory and voluntary savings systems, insured person, pension contributions.

Постановка проблеми. Дослідження системи пенсійного забезпечення обумовлені проведенням найдовшої та найскладнішої реформи в Україні. Внутрішня економічна ситуація в країні, підсилена негативним впливом фінансово-економічних та соціальних криз, зовнішньою військовою агресією та пандемією Covid-19, привела до посилення негативних тенденцій, пов'язаних зі зниженням рівня якості життя населення, стагнацією на ринку праці, наростанням низки критичних дисбалансів і проблем у сфері соціального забезпечення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Пенсійна система є критично важливою сферою стратегічних інтересів суспільства, тому питання, пов'язані з дослідженням проблем пенсійного забезпечення, а також шляхи їх вирішення знаходять відображення у працях вітчизняних науковців та практиків.

Так, І.Я. Чугунов та О.В. Насібова зазначають, що пенсійна система, яка зародилась на соціальній основі (необхідності підтримки непрацевдатних, нужденних верств населення), поступово із суспільним розвитком перетворилась на економічний чинник, який містить інвестиційну складову частину зростання економіки і впливає на якість відтворення продуктивних сил в Україні [1, с. 80–97]. Т.О. Ставерська та І.Л. Шевчук досліджують передумови та чинники впливу на реформування пенсійних систем у світі, здійснюють аналіз поетапних змін у сфері пенсійного забезпечення

в Україні, пропонуючи вектори подальшого пенсійного реформування. Вчені акцентують увагу на тому, що в Україні підвищення пенсійного віку відбулося в завуальованому вигляді і практично не вплинуло на вирішення проблем Пенсійного фонду України [2]. В.В. Федина аналізує фактори, які привели до перебудови національної пенсійної системи, проблеми її практичної реалізації, а також обґрунтовує необхідність ідентифікації та моніторингу ризиків [3, с. 128–131]. Е.М. Лібанова зазначає, що система пенсійного забезпечення залишається соціально несправедливою як за професійною, так і за гендерною ознаками [4]. Оцінюючи стан реформування вітчизняної пенсійної системи, В.К. Рудик і В.С. Олексійко обґрунтовують окремі аспекти запровадження накопичувальної пенсійної системи та пропонують узгоджувати параметри пенсійної реформи з реальним станом вітчизняної економіки [5, с. 106–113]. І.І. Загребя розглядає запровадження накопичувальної пенсійної системи в контексті залучення інвестицій у вітчизняну економіку, а також проводить аналіз досвіду впровадження накопичувальної пенсійної системи в окремих європейських країнах, відзначаючи можливість та доцільність його імплементації в умовах українських реалій [6, с. 159–163].

Отже, проблема реформування наявного пенсійного забезпечення в умовах складної демографічної ситуації та мінливих реалій ринкової економіки потребує скоригованих підходів.

Формулювання цілей статті. Метою дослідження є висвітлення проблем балансування бюджету Пенсійного фонду України (ПФУ) та окреслення можливих шляхів удосконалення діяльності чинної пенсійної системи в умовах затяжного реформування та реалій, що склалися.

Виклад основного матеріалу. У розвитку пенсійної системи України існує значна кількість проблем щодо формування доходів ПФУ та балансування бюджету, що особливо загострились у результаті складної соціально-економічної ситуації, погіршення демографічних показників і затяжної економічної стагнації. У 2013–2015 рр. Україна опинилась перед серйозними локальними та глобальними викликами, в результаті чого ВВП країни впало з 183,31 млрд. доларів США до 90,62 млрд., а державний борг зріс із 40,1% до 81% ВВП. Вітчизняна економіка виявилась достатньо гнучкою, і з 2016 року вона почала швидко відновлюватися. Так, на початок 2021 року співвідношення державного боргу та ВВП скоротилось до помірних 54%, а ВВП на душу населення зріс у доларовому еквіваленті з 2 115,4 (2015 рік) до 3 725,6 доларів (2020 рік), не перевершивши, однак, рівень докризового 2013 року, а саме 4 030 доларів США [7]. На жаль, пандемія COVID-19 серйозно сплутала соціально-економічні прогнози та перспективи. Так, за результатами 2020 року державний бюджет України був зведений з дефіцитом 5,3%, а в держбюджеті 2021 року закладено дефіцит на рівні 5,5%. Економічна стагнація відображається на Пенсійному фонді, дефіцит якого стає хронічним, що спричиняє негативний тиск на Державний бюджет.

Динаміка доходів бюджету Пенсійного фонду у 2014–2020 роках була неоднорідною як у часовому вимірі, так і з огляду на структурне наповнення (табл. 1). Загалом доходи ПФУ зросли у 1,9 рази, зокрема в 1,7 рази збільшились власні надходження, тоді як дотації з Державного бюджету зросли у 2,4 рази. Пенсійні витрати за той же період зросли у 1,7 рази, а загальні видатки фонду – майже у 2 рази. Зазначимо, що за десять років обережного реформування збалансованість фінансового стану пенсійної системи України значно покращилась, а рівень пенсійних видатків щодо ВВП знизився з критичних 18,2% до прийнятних 12,3%, залишаючись одним із найвищих в Європі [7].

Як бачимо, у 2016 році власні надходження ПФУ різко скоротились – відповідно, зросли видатки з державного бюджету на фінансування пенсійних виплат. Це стало наслідком суттєвого зменшення ставки ЄСВ. Так, тогочасний уряд таким «широким

жестом» сподівався досягти швидкої детінізації зайнятості та заробітної плати, отже, збільшення надходжень, в тому числі до Пенсійного фонду. Дива, однак, не сталося, власні надходження до бюджету ПФУ скоротилися, в результаті чого цей урядовий популізм щороку обходить Державному бюджету України, за нашими оцінками, у 58–62 млрд. грн.

Таблиця 1

**Динаміка основних фінансових показників діяльності
Пенсійного фонду України за 2014–2020 роки (млн. грн.)**

Показник	2014 рік	2015 рік	2016 рік	2017 рік	2018 рік	2019 рік	2020 рік
<i>Доходи ПФУ</i>							
Залишок коштів на початок року	2 539,6	1 850,5	2 374	870	1 772	98	163
1. Власні надходження	165 923	169 874	111 707	158 910	202 084	241 752	281 751
2. Кошти державного бюджету	75 813	94 812	142 586	133 459	150 091	193 205	180 738
кошти з фонду боротьби з гострою респіраторною хворобою COVID-19, спричиненою коронавірусом SARS-CoV-2, та її наслідками для надання одноразової матеріальної допомоги застрахованим особам, які можуть втратити доходи у разі повної заборони сфери їх діяльності внаслідок посилення обмежувальних заходів							3 607
Усього доходів	244 263	266 536	256 667	293 239	353 947	434 957	466 259
<i>Видатки ПФУ</i>							
Пенсійне забезпечення осіб відповідно до ЗУ	181 085,1	199 299,5	190 638,5	213 297,7	244 651,9	282 506	311 955,1
Виплата пенсій, призначених згідно з іншими законодавчими актами	4 904,6	5 299,3	4 851,3	4 799,8	3 789,4	3 275,3	2 651,8
Забезпечення надбавок та підвищення пенсій за рахунок коштів Державного бюджету	50 957,1	54 832,8	51 344,9	64 790,6	99 437,9	121 500,9	146 240,2
Матеріальна допомога застрахованим особам, які можуть втратити доходи у разі повної заборони сфери їх діяльності внаслідок посилення обмежувальних заходів							3 602,9
Адміністративні витрати	2 163,9	2 243,5	2 397,5	2 522,3	5 465,6	5 339,8	5 287,7
Оплата послуг з виплати та доставки пенсій	840,4	735,07	687,6	700,4	816,7	394,6	2 307,9
Всього видатків	243 477	265 667	253 448	291 467	358 555	435 942,3	479 343,3

Джерело: складено за даними джерела [8]

У 2020 році загальна сума надходжень до бюджету ПФУ з усіх джерел фінансування становила 466,3 млрд. грн., зокрема власні надходження склали 281,8 млрд. грн., або 60,4% загального доходу бюджету ПФУ (на 40,0 млрд. грн. більше власних надходжень у 2019 році). Загальна сума видатків на пенсійні та інші заплановані виплати складала 479,3 млрд. грн. (на 43,4 млрд. грн. більше видатків у 2019 році). Більшість видатків було скеровано на пенсійні виплати (96,1%), причому з Державного бюджету було профінансовано пенсійні та інші виплати у розмірі 146,2 млрд. грн., або 33,5%.

На початок 2021 року на обліку в ПФУ перебувало 11 131,0 тис. пенсіонерів, що на 203,8 тис. осіб менше, ніж на початок 2020 року, серед них 61,5% жінок та 38,5% чоловіків (відповідно, 6 845,6 та 4 285,4 тис. осіб). Водночас загальна кількість застрахованих осіб на початок 2021 року становила 12 823,5 тис. осіб, що на 353,9 тис. менше показників попереднього року, що є результатом скорочення ринку праці внаслідок непередбачених карантинних обмежень. На обліку перебувало 2 467,5 тис. платників ЄСВ (на 42,4 тис. більше, ніж на початок 2020 року), серед яких 646,4 тис. юридичних осіб (26,2%), 1 792,7 тис. фізичних осіб – підприємців (72,7%), 24,7 тис. осіб, які провадять незалежну професійну діяльність (1,0%), і 3,7 тис. членів фермерських господарств (0,1%) [8]. Динаміку кількості пенсіонерів та застрахованих осіб відображено на рис. 1.

Скорочення кількості пенсіонерів, що розпочалося з 2012 року, спричинено, на наш погляд, не стільки демографічними чинниками, скільки поетапним впровадженням пенсійної реформи, адже саме на 2011–2017 роки припадає другий етап реформи, що характеризується вирівнюванням пенсійного віку чоловіків і жінок (60 років) та встановленням мінімального страхового стажу в 15 років. Третій етап, що розпочався у 2017 році, встановлює ще більш жорсткі нормативи щодо пенсійного віку та страхового стажу, що, безумовно, відобразилось на темпах скорочення кількості пенсіонерів.

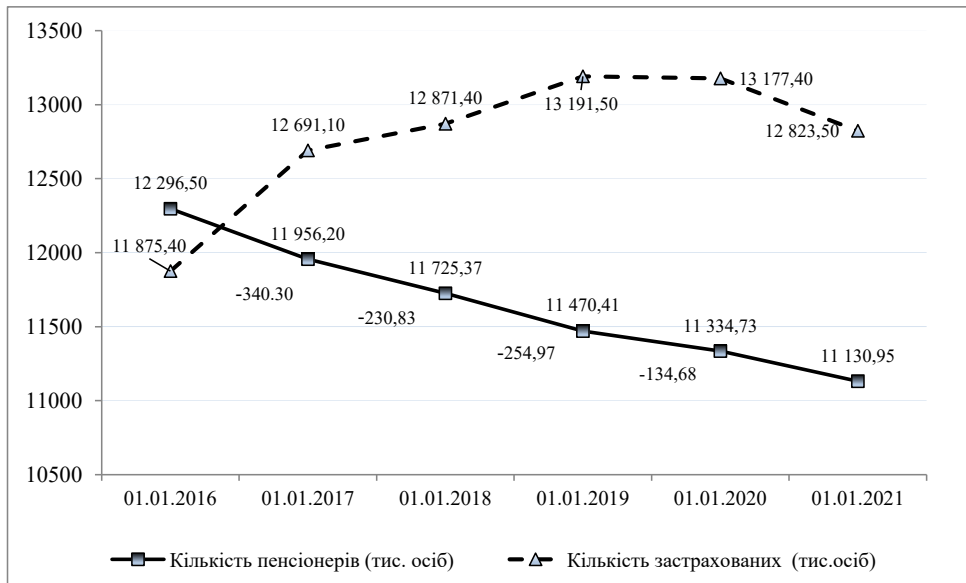

Рис. 1. Динаміка кількості пенсіонерів та застрахованих осіб, 2016–2020 роки
Джерело: складено за даними джерел [7; 8]

Пенсійна реформа, хоч і недосконала, стала потужним фактором росту кількості застрахованих осіб. Так, тільки протягом економічно нестабільних 2016–2019 років їхня кількість зросла з 11 875,40 до 13 191,50 тис. осіб, або на 1 361,10 тис. осіб (11,1%). Втім, фактори росту швидко вичерпалися. 2019 рік став піковим, і експерти обґрунтовано очікували стабілізації чи незначної волатильності показників застрахованих осіб на досягнутому рівні, однак пандемічний форс-мажор дестабілізував ринок праці. Протягом 2020 року кількість застрахованих осіб скоротилась на 368 тис., або 3%, але ця тенденція через невизначеність вітчизняних соціально-економічних стратегій може стати затяжною.

Співвідношення кількості пенсіонерів та платників ЄСВ поки що не є критичним, однак слід враховувати, що платники утримують пенсіонерів за рахунок відрахування з ЄСВ, а мінімальний ЄСВ становить 1 320 грн., що складає 22% мінімальної зарплати, тому така підтримка не може бути значною і потребує додаткового фінансування з державного бюджету.

Дефіцит бюджету ПФУ як різниця між власними надходженнями та загальними витратами показує вкрай незадовільну динаміку. У 2014 році дефіцит Пенсійного фонду становив 19 млрд. грн., у 2015 році – 31,8 млрд. грн., у 2016 році – рекордні за ці роки 85,6 млрд. грн., у 2017 році – 56,1 млрд. грн., у 2018 році – 32,1 млрд. грн., у 2019 році – 40,0 млрд. грн., у 2020 році – 34,4 млрд. грн., що пояснюється зростанням власних доходів ПФУ у 2020 році.

На початок 2021 року середня пенсія в Україні складала 3 778 грн. за середньої заробітної плати у 14 313 грн., тобто рівень заміщення пенсійними виплатами заробітної плати (коефіцієнт заміщення) становив 26,5%, хоча показник нижче 40% вважається критичним, оскільки ймовірність соціальної напруги та деструкції різко зростає. За підрахунками експертів ПФУ, коефіцієнт заміщення буде поступово знижуватися до 16,2% у 2030 році [9]. Однак до таких прогнозів слід ставитися обережно хоча б через розмитість базових даних. Наприклад, вихідна демографічна статистика, що використовується для прогнозних розрахунків, суто оціночна, адже перепис населення в Україні не проводився 20 років.

Не варто очікувати «пенсійного прориву» зі впровадженням в Україні обов'язкової накопичувальної системи (так званий другий рівень пенсійної системи), що стартує з 2023 року, а саме із запізненням принаймні років на п'ятнадцять. За останнє десятиліття (після глобальної кризи 2007–2008 років) у світі змінились концепти щодо механізмів пенсійного забезпечення, що стало результатом узагальнення довгострокового досвіду. Саме система обов'язкових пенсійних накопичень виявилась найбільш вразливою, тому більшість країн шукають шляхи її суттєвої модернізації чи трансформації. Економічний ефект застосування обов'язкової накопичувальної системи (приплив в економіку «довгих грошей» пенсійних фондів) виявився набагато скромнішим, ніж очікувалося. Середній термін накопичення – сорок років – виявився занадто довгим для гарантованого збереження, не говорячи вже про множення пенсійних накопичень, особливо з огляду на те, що глобальні фінансові кризи, які перш за все «з'їдають» саме такі довгострокові пасиви з низьким рівнем ліквідності, трапляються в середньому кожні двадцять років. Не варто забувати про кризи локальні, достатньо згадати нашу новітню історію і ті девальваційні кульбіти, яких зазнала вітчизняна фінансова система за ті ж самі 20 років. Слід враховувати такі вітчизняні реалії, як нерозвиненість інвестиційних інструментів та відсутність інвестиційної культури. В цьому полягає причина того, що добровільно-накопичувальна система (третій рівень пенсійної системи), яка запрацювала в Україні ще з 2004 року, показує надзвичайно скромні результати. На початок 2021 року учасниками системи недержавного пенсійного забезпечення було 887 тис. осіб, а загальна вартість активів не перевищувала 3,7 млрд. грн. Для порівняння, бюджет

ПФУ на 2021 рік складає 494,5 млрд. грн., а кількість пенсіонерів перевищує 11 млн. осіб.

Переважними напрямками інвестування пенсійних активів вітчизняних недержавних пенсійних фондів стали державні цінні папери (47,6% інвестованих активів) та депозити в банках (37,7%), решта – облігації підприємств (6,1%), облігації внутрішніх місцевих позик (2,9%) та об'єкти нерухомості (2,5%) [10]. Як бачимо, жодних вкладень у реальний сектор економіки, хоча теорія і світовий досвід відкритих накопичувальних систем постулюють протилежне: активи пенсійних фондів, як правило, вкладються в реальний сектор економіки, а купівля державних цінних паперів (фактично монетизованого дефіциту бюджету) проводиться як виняток і здійснюється лише для покриття поточних розривів між надходженнями та виплатами пенсіонерам. Власне, вітчизняна обов'язкова накопичувальна система (в урядовій трактовці) передбачає, що пенсійні фонди будуть викуповувати насамперед державні боргові зобов'язання, тобто дефіцит бюджету (фактично власну фінансову неспроможність) держава збирається латати за рахунок пенсійних накопичень, що скидається скоріше на державну фінансову піраміду, а не на державну стратегію розвитку.

Очевидно, що альтернативи першому рівню пенсійної системи немає, але система загальнообов'язкового державного пенсійного страхування потребує радикальної модернізації. Перш за все система повинна дійсно стати солідарною, а не розподільчою, якою вона насправді все ще є. Соціальна справедливість вимагає солідаризації і пенсійних внесків в тому сенсі, що нині власні надходження Пенсійного фонду формуються здебільшого з відрахувань роботодавців, фактично – як податок на фонд оплати праці (не входячи в систему оподаткування, ЄСВ сприймається в суспільстві саме як податок, а не як внесок на соціальне забезпечення працівників). Потрібно розділити тягар відрахування ЄСВ, принаймні пенсійну його складову частину, а це 18,6% з фонду оплати праці, між роботодавцем та найманим працівником у виваженному співвідношенні – скажімо, 12,4% з фонду оплати праці сплачує роботодавець, а 6,2% сплачує працівник із нарахованої заробітної плати. Це було б соціально й справедливо, і відповідально.

В Україні хронічно низький рівень довіри громадян до державних інституцій, в тому числі до пенсійної системи, що є результатом владної – законодавчої та виконавчої – незграбності. Так, із 16 971,8 тис. осіб працездатного віку тільки 10 356 тис. осіб застраховано, тобто рівень застрахованості осіб працездатного віку не перевищує 61%, притому для бездефіцитного балансу Пенсійного фонду необхідний показник у 85% застрахованості [9].

В обставинах, що склалися, вибір інструментарію для оздоровлення вітчизняної пенсійної системи обмежений, а саме він електорально непривабливий, але, на жаль, невідворотний. Збільшення пенсійного віку та страхового стажу сприятливо впливає на видатки Пенсійного фонду. Збільшення ж податкового навантаження на зарплати на користь пенсійних відрахувань позитивно відображається на доходах Пенсійного фонду. Однак слід розуміти, що збільшення надходжень до Пенсійного фонду за рахунок підвищення податків, скоріш за все, не відобразиться на розмірі пенсій (вони не зростуть), зате скоротиться об'єм дотацій до ПФУ з держбюджету, що, за розумного підходу, можна використати для пожвавлення економіки.

Висновки. Перетворення у сфері пенсійного забезпечення відбуваються повільно і не відповідають вимогам часу, залишається гострим питання фінансової спроможності та стійкості пенсійної системи, спричинених як демографічними, так і економічними та політичними чинниками. Аналіз основних показників бюджету ПФУ відображає його незбалансованість і залежність від дотацій з Державного бюджету України. Для покращення балансування дохідної та витратної частин бюджету ПФУ рекомендовано вжити таких заходів:

- здійснити інституційний перерозподіл внесків на пенсійне страхування між працівниками і роботодавцями, що посилює соціальну відповідальність учасників і послабило фіскальне навантаження на роботодавців;
 - розробити та впровадити чіткі та дієві державні механізми стимулювання участі в пенсійній системі, принаймні першого та другого рівнів;
 - створити довгострокову реальну й фінансово спроможну державну програму соціально-економічного розвитку, без реалізації якої неможливо забезпечити задовільний рівень детінізації ринку праці та доходів (позаплановий «подарунок» від МВФ у розмірі 2,7 млрд. доларів міг би стати хорошою ресурсною базою для реалізації такої програми);
 - провести ревізію вітчизняної концепції пенсійного реформування, чого вимагає узагальнення світового досвіду розвитку пенсійних систем за останнє десятиліття.
- Подальші дослідження доцільно сконцентрувати на питаннях пошуку оптимального механізму функціонування та взаємодії «тріади» пенсійної системи в Україні.

Список використаних джерел:

1. Чугунов І.Я., Насібова О.В. Еволюція фінансового механізму пенсійного забезпечення. *Вісник Київського національного торговельно-економічного університету*. 2016. № 1. С. 80–97.
2. Ставерська Т.О., Шевчук І.Л. Етапи пенсійної реформи в Україні. *Економіка і суспільство*. 2017. Вип. 13. С. 1221–1228.
3. Федина В.В. Проблемні питання реформування пенсійної системи України. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2017. Вип. 25 (2). С. 128–131.
4. Пенсійна реформа в Україні: напрями реалізації : монографія / за ред. Е.М. Лібанової. Київ : Інститут демографії та соціальних досліджень імені М.В. Птухи НАН України, 2010. 270 с.
5. Рудик В.К., Олексійко В.С. Стан реформування пенсійної системи в Україні. *Облік і фінанси*. 2016. № 4 (74). С. 106–113.
6. Загребя І.І. Реформування пенсійної системи та його вплив на інвестиційну привабливість України. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Міжнародні економічні відносини та світове господарство»*. 2018. Вип. 20. Ч. 1. С. 159–163.
7. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: http://ukrstat.gov.ua/imf/archiv/nr/nr2014_2020_u.htm (дата звернення: 10.09.2021).
8. Інформаційна сторінка вебпорталу/ Пенсійний фонд України. URL: <https://www.pfu.gov.ua> (дата звернення: 10.09.2021).
9. Капітал: діловий портал. URL: <https://www.capital.ua/ru/publication/160306-raschyoty-pensiopnogo-fonda-ukrainskikh-pensionerov-ne-zhdet-nichego-krome-bednosti> (дата звернення: 10.09.2021).
10. Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку. URL: <https://www.nssmc.gov.ua/news/insights/#tab-5> (дата звернення: 10.09.2021).

References:

1. Chuhunov I.Ya., Nasibova O.V. (2016) Evoliutsiia finansovoho mekhanizmu pensiinoho zabezpechennia [Evolution of the financial mechanism of pension provision]. *Visnyk Kyivskoho natsionalnoho torhovelno-ekonomichnoho universytetu*, no. 1, pp. 80–97.
2. Stavarska T.O., Shevchuk I.L. (2017) Etapy pensiinoi reformy v Ukraini [Problematic issues of reforming the pension system of Ukraine]. *Ekonomika i suspilstvo*, vol. 13, pp. 1221–1228.
3. Fedyna V.V. (2017) Problemni pytannia reformuvannia pensiinoi systemy Ukrainy [Problematic issues of reforming the pension system of Ukraine]. *Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu*, vol. 25 (2), pp. 128–131.
4. Libanova E.M. (2010) Pensiina reforma v Ukraini: napriamy realizatsii : monohrafiia [Pension reform in Ukraine: directions of implementation]. Kyiv: Instytut demohrafiï ta sotsialnykh doslidzhen imeni M.V. Ptukhy NAN Ukrainy. 270 p.
5. Rudyk V.K., Oleksiiko V.S. (2016) Stan reformuvannia pensiinoi systemy v Ukraini [The state of reform of the pension system in Ukraine]. *Oblik i finansy*, no. 4 (74), pp. 106–113.
6. Zahreba I.I. (2018) Reformuvannia pensiinoi systemy ta yoho vplyv na investytsiinu pryvablyvist Ukrainy [Reforming the pension system and its impact on the investment attractiveness of Ukraine]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu*, vol. 20, part 1, pp. 159–163.

7. Ofitsijnyj sajt Derzhavnoho komitetu statyky Ukrainy [Official site of the State Statistics Committee of Ukraine]. Available at: http://ukrstat.gov.ua/imf/arhiv/nr/nr2014_2020_u.htm (accessed 10 September 2021).

8. Pensijnyj fond Ukrainy : Informatsiina storinka webportalu [Pension Fund of Ukraine: Information portal of the web-portal]. Available at: <https://www.pfu.gov.ua> (accessed 10 September 2021).

9. Kapital: dilovyi portal [Capital: business portal]. Available at: <https://www.capital.ua/ru/publication/160306-raschyoty-pensionnogo-fonda-ukrainskikh-pensionerov-ne-zhdet-nichego-krome-bednosti> (accessed 10 September 2021).

10. Natsionalna komisiiia z tsinnykh paperiv ta fondovoho rynku [National Securities and Stock Market Commission]. Available at: <https://www.nssmc.gov.ua/news/insights/#tab-5> (accessed 10 September 2021).
